

AZ IDŐVEL VALÓ VERSENGÉSBEN

■ Lapszámfelelősként mindig fontosnak tartottam, hogy vissza-visszatérjek éppen aktuális témakörünk korábbi megközelítéseire. Demográfiai számot ugyan még nem szerkesztettem, *Korunk*-olvasóként azonban jól emlékszem, hogy a hetvenes években a folyóirat látómezejében – a szociológus vel-leitású Gáll Ernő főszerkesztői elvárásainak megfelelően – milyen hangsúlyokkal jelentkeztek a népesedési kérdések. Épp emlékezetünkbe akartam volna idézni e *Korunk*-periódus gazdag termését, amikor postacímemre megérkezett a *Székelyföld* 2018. évi januári száma, benne Tófalvi Zoltán *Dancs Rózsa pokoljárása* című terjedelmes írásával. A Háromszékről elszármazott Dancs Rózsa szervezte meg torontói előadásaimat Kányádi Sándorról, illetve Cseh Tiborról, *Pokoljárás* című kötetét pedig a 2014-es lakiteleki bemutató alkalmával dedikálta számomra. Érthető tehát, hogy lapszámunk szerkesztése közben felfigyeltem Tófalvi közleményére, amelyik ráadásul azzal lepett meg, hogy szerzője helyettem is elvégezte a demográfiai *Korunk*-publikációk számbavételét.

A néprajz és a népi kultúra mögött – állapítja meg Tófalvi – a népesedés problémaköre volt a leggyakrabban taglalt társadalomtudományi téma az akkori *Korunk*-ban. Csata István és Kiss Tamás kutatásai nyomán ezt írja: „1967 és 1989 között [...] 55 népesedéssel, egykézéssel, demográfiai helyzettel kapcsolatos tanulmányt, esszét közölt. Az egykézésnek valóságos irodalma van. Keszi-Harmath Sándor és Keszi-Harmathné Moravszki Edit a *Korunk* 1957-es évfolyamában *A kalotaszegi egykéről* címmel közöltek részletes felmérést, illetve tanulmányt az »egyke« térhódításáról. [...] 1977-ben jelent meg Keszi-Harmath Sándor *Ingázás, vándorlás, szaporulat Kalotaszegen* című tanulmánya. Kutatásai alapján fo-

galmazta meg: az egyke nem magyar és nemcsak kalotaszegi sajátosság: a 18. századtól jelen van a szászok körében, valamint a 20. század elejétől az egykori Hunyad és Krassó-Szörény vármegyében is. A Keszi-házaspár méltatta Czira Bálint nádasdaráci református lelkész tevékenységét, aki egész életét a kalotaszegi »egyke-divat«, a tudatos születéskorlátozás felszámolásának szentelte. Hiába nevelt fel tíz gyermeket, hiába adott mindeniknek kenyeret a kezébe, »Czira Bálint példáját nem követték a Nádasdarác földművesei«. Sajnos az egyke-kérdés megoldását a Keszi-házaspár – mutat rá találóan a Csata István és Kiss Tamás szerzőpáros – a kollektivizálásban látta, mert Kispetri-ben, a kollektivistá faluban, ideig-óráig növekedett a születésszám.”

A nyolcvanas évek elején a *Korunk Évkönyvekből* sem hiányoztak a népesedéssel foglalkozó tanulmányok, szociológiai felmérések (Semlyén István: *Országos és nemzetiségi népességgyarapodás*, 1980. 41-87; Tófalvi Zoltán: *A Temesváron élő atyhaiak közössége*, 1982). Tófalvi már akkor felfigyelt arra, hogy „nemcsak a kibocsájtó településben, a római katolikus Atyhában, hanem a temesvári, nagyszabenyi, marosvásárhelyi, sepsiszentgyörgyi atyhái »diaszpórában« is drasztikusan csökkent a születések száma”.

A televíziós műsorszerkesztésben is tapasztalatot szerző Tófalvi örvendetes módon kitér a Román Televízió magyar nyelvű adásában sugározott Csép Sándor-dokumentumfilmre, a máig emlékeztünkben élő *Egyetlenemre* (1975). Utal arra is, hogy a kalotaszegi egykézésről készült filmről annak idején széles körű sajtóvita indult. A falusiak hetilapjában magam is megszólaltam.

„Meggyőződésem – írtam –, hogy akik látták ezt a kalotaszegi filmballadát az egykéről, azok az ország minden sarkában elgondolkozhatnak legalább

egy pillanatra életük/életünk értelmén. Csépi Sándor ugyanis nemcsak a – nem is olyan távoli – jövőbe kivetített mese-képpen figyelmeztet (elvész az a nép, amelyiknek az idővel való versengésben nem marad ideje gyereknevelésre, a gyerekek szeretetére), de mindvégig érzékelteti, hogy ez a hihetetlennek tűnő veszély mennyire valóságos, mennyire múltban és mában gyökerező. Bár azt a mesét sose kellene elmondani (*Volt egyszer egy Kalotaszeg...*), bár ezt a filmet sem kellett volna elkészíteni – hallom napok múltán is Csépi Sándor rezignált hangját. Hogy azt a mesét valóban sose kelljen elmondani – jó, hogy elkészítette ezt a filmet. Vagyis azt tette, amit riporter tehet minden ilyen helyzetben: felmutatni az életet döntő módon meghatározó tényezőket, olyannak mutatni be az emberi sorsot, amilyen. Hogy akik szembenéznek a képernyőn önmagukkal, tisztábban láthassák, mint eddig: mi a mulandó és mi a maradandó mindabban, amit az élet parancsának engedelmességgel magukért és másokéért tesznek.” (*Eggyüttgondolkodás*. Falvak Dolgozó Népe, 1975. 19.)

Valóságos mozgalom bontakozott ki az egyke „divatjának” visszaszorítására. Kevés eredménnyel – ekképp összegez Tófalvi. Az egyke, illetve a minél kevesebb gyermek divatja ugyanis „már nemcsak a protestáns falvakban, hanem a korábbi, folyamatosan növekvő természetes szaporulattal büszkélkedő római katolikus falvakban is elterjedt”.

A szerző kitér Cristian Mungiu nemzetközi hírnevű román filmrendezőnek, producernek és forgatókönyvírónak – a román filmgyártás 2000-es évekbeli reneszánszának jelképeként számon tartott – *4 hónap, 3 hét, 2 nap* című alkotására, egyszerismind azt sugallva, hogy Dancs Rózsa *Pokoljárás* cí-

mű kötete megfilmesítést igényelne. Cristian Mungiu filmdrámája sikeréhez hasonló elismerést biztosító filmművészeti alkotást. Merthogy „Dancs Rózsa pokoljárása nem fikció, a megszenvedett anyaság kivételes drámája! Annál is inkább szükséges lenne egy ilyen nagyjátékfilm elkészítése, mert nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy Nicolae Ceușescu grandomániás örülete miatt hány romániai magyar nő, édesanya vesztette életét az illegális abortuszok következményeként. Dancs Rózsa *Pokoljárás* című kötete a diktátor által halálba kergetett romániai magyar édesanyáknak, fiatal nőknek, illetve az árvaházakban névtelenül vegetáló magyar gyerekeknek is – sorsok bemutatásával – egyedülálló emléket állít! *A romániai magyarság a többségi romániséghez ugyanolyan véráldozattal fizetett egy örült elképzelés – az abortusztiltás – közel negyedszázadon át tartó könyörtelen végrehajtásáért! Az alcímként külön kiemelt 4 hónap, 3 hét, 2 nap* című Arany Pálma-díjas filmre való fókuszálással azt is szeretném hangsúlyozni: milyen imponáló, mellbeverő az abortusz-golgotajárás román és nemzetközi irodalma, játék- és dokumentumfilmes bemutatása! Sajnos nem készült – az etnikai arányokat, adatokat tudatosan mellőző román demográfia »jóvoltából« nem is készülhetett! – semmilyen statisztika arról, hogy az 1966. október 2. és 1989. december 22. közötti időszakban a romániai magyar nők körében az illegális művi terhesség-megszakítások következtében hányan vesztették életüket, hány magyar anyanyelvű gyerek jutott fél- vagy teljes árvaságra, hány szellemi és testi fogyatékos magyar gyerek került a »menthetetlen kórházak«-nak nevezett árvaházakba?»

Cseke Péter